

СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ, НАУЧНО-ПРИЛОЖНИТЕ И ПРИЛОЖНИТЕ ПРИНОСИ В ПУБЛИКАЦИИТЕ

на Христина Страхилова Банчева-Преславска

представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ към катедра „Екология, опазване и възстановяване на околната среда“, област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика, професионално направление 4.4. Науки за земята, научна специалност „Екология и опазване на екосистемите“, по дисциплината „Защитени природни територии“, обявен в Държавен вестник, бр. 36 / 29.04.2025 г. и на Интернет страницата на Лесотехническия университет на 09.04.2025 г.

Код на процедурата: ELA-AsP-0425-165

- Научните трудове и публикацииите, представени за участие в конкурса са 27 в т.ч.:
 - Монографии – 1 бр.;
 - Книги – 2 бр.;
 - Публикации в реферирани и индексирани научни списания, поредици и сборници от конференции – Web of Science и SCOPUS – 12 бр.;
 - Статии и доклади публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове – 12 бр.
- Научно-изследователските, научно-приложните, образователните и инфраструктурни проекти, представени за участие в конкурса са 11 бр., в т.ч.:
 - Международни научно-изследователски проекти на ЛТУ – 3 бр.;
 - Научно-изследователски проекти, финансирани от ЛТУ по Наредба № 9 – 3 бр.;
 - Национални образователни проекти – 5 бр.;
- Представените цитирания за участие в конкурса са 33 бр. в т.ч.:
 - Цитирания в реферирани и индексирани научни списания, поредици и сборници от конференции – Web of Science и SCOPUS – 17 бр.;
 - Цитирания в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове – 16 бр.

В справката за научните и научно-приложните приноси са представени най-съществените приноси, изложени в научните публикации, представени за участие в конкурса.

Анализирайки съдържанието на научната продукция, представена за участие в конкурса, основните приноси могат да бъдат групирани по научни направления и по характер – научни, научно-приложни и приложни приноси.

ОСНОВНИ НАУЧНИ НАПРАВЛЕНИЯ НА ПРЕДСТАВЕНИТЕ ТРУДОВЕ

Научните и научно-приложни приноси от публикуваните научни трудове, заедно с резултатите от участието в проекти след защитата на докторска дисертация, тематично са обособени в 3 научни направления:

- I. Съвременно състояние и управление на защитени територии с национално и международно значение.
- II. Възможности за развитие на екотуризъм в защитени територии, включително разработване на подходи за провеждане.
- III. Подходи в обучението по екология и опазване на околната среда.

I. СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ С НАЦИОНАЛНО И МЕЖДУНАРОДНО ЗНАЧЕНИЕ

В това научно направление е монографията (B3). В нея са включени проучвания, свързани с осигуряването на ефективно управление на националните паркове в България.

Направен е анализ на възникването и развитието на категорията „национален парк“ като защитена територия със съответното предназначение и цели на управление. Изследвани са политики, стратегии и подходи за осигуряване на ефективност в управлението на националните паркове. Проучено е развитието на правната регулация за управлението им в България и международните споразумения, по които страната ни е поела ангажменти в областта на защитените територии. Направен е анализ и оценка на съвременното състояние и управление на трите национални парка – Пирин, Централен Балкан и Рила. Верифицирани са показатели за ефективно управление чрез становището на експерти от парковите дирекции. Разработена е система от критерии, индикатори и стандарти за повишаване ефективността на управление на националните паркове с въпросник за самооценка, качествен анализ и подобряване дейността на дирекциите. Предложен е подход за усъвършенстване на работата им, постигане целите на управление и съхраняване на биоразнообразието.

Основни научни приноси в монографията:

- Установено е, че за ефективното управление на националните паркове е необходима системна оценка на ефективността му. Въз основа на анализа на над 25 качествени и количествени методики за оценка на ефективността на управление на защитени територии, прилагани в световен мащаб и обикновено специфични за даден регион или обект, най-подходящи са качествените методологии за оценяване, тъй като разкриват информация за проблемите и ефективността на управлението.
- Установено е, въз основа на анализа на политики, стратегии и подходи за осигуряване на ефективност в управлението на националните паркове, че основни критерии за оценка са: национална политика и правна регулация, план за управление, финансиране, съхраняване консервационната значимост на територията, охрана и контрол, права и капацитет на парковата администрация, образователни дейности, туризъм, наука и мониторинг, участие на заинтересовани страни.

- Предложен е методичен подход с набор от критерии и индикатори за ефективно управление на националните паркове, който отчита установените резултати и изводи от литературния анализ и собствените проучвания.

Основни научно-приложни приноси в монографията:

- Предложени са законодателни промени за по-ефективно управление на националните паркове в България по отношение на: регулиране на различията, свързани с информацията в планове за управление и Регистъра на защитените територии; регламентиране на процентното разпределение на площта на отделните функционални зони спрямо общата територия на националния парк, както и начина на обозначаване на зоните на терен; определяне на по-голям дял държавно финансиране; регламентиране на срокове за процедурите по актуализация на планове за управление; поставяне на изисквания към отчетите за дейността на парковите дирекции; провеждане на редовен и пълноценен мониторинг на изпълнението на планове за управление; използване на единни методики на работа, съгласуваност и координация между трите дирекции.

- Верифицирани са показатели за ефективно управление на националните паркове, въз основа на количествена оценка и становището на експерти от дирекциите. Общата оценка за ефективно управление на трите национални парка, която експертите дават по различни показатели, от 1 (неприложимо) до 5 (напълно приложимо), е малко над средна – 3.19. Становището на експертите и техните оценки по различните показатели потвърждава предизвикателствата пред управлението на националните паркове, установени при документалното проучване.

- Разработена е система от 7 критерия, 27 индикатора и 27 стандарта за ефективно управление и въпросник с над 250 въпроса за самооценка, качествен анализ и подобряване дейността на дирекциите на националните паркове у нас. Препоръчана е количествена самооценка на всеки три години и качественa – на всеки осем години. Подходът изисква непрекъснато (само)наблюдение, периодичен мониторинг, позволява гъвкавост и подобрене във времето. Внедряването на разработения подход в управлението на дирекциите гарантира постигане на целите на националните паркове и съхраняване на биоразнообразието. Той е приложим и за други паркови дирекции и природозащитни организации.

Основни приложни приноси в монографията:

- Потвърдено е, че основната цел на управление на националните паркове в световен мащаб е опазване на биоразнообразието с прилежащата му екологична структура и поддържащи екологични процеси, както и провеждане на образователни и рекреационни дейности, но ефективното им управление остава предизвикателство заради заплахи за биоразнообразието, заради недостатъчно ресурси за управлението им или заради институционални проблеми и липса на капацитет.

- Потвърдено е, въз основа на анализ на дейностите на парковите дирекции съгласно планове им за управление, отчетността им и предвид заключението на еднократния одит на Сметната палата на Р България за 2010-2012 г., че управлението на националните ни паркове не е ефективно и крие риск за гарантиране на съхранението на биологичното разнообразие в тях.

- Препоръчано е привличане на партньорски организации и по-интензивна работа с доброволци за подкрепа на парковите дирекции, въз основа на установения недостиг на човешки ресурс и добрия пример в миналото с Българския туристически съюз. Необходимо е непрекъснато провеждане на квалификации за персонала.

Освен посочената монография, в това научно направление са и:

- 17 бр. статии: Г7.1, Г7.2, Г7.3, Г7.4, Г7.5, Г7.6, Г7.7, Г7.9, Г7.10, Г7.12, Г7.14, Г7.15, Г7.16, Г7.18, Г7.19, Г7.20, Г7.23;
- 1 бр. студия;
- 1 бр. информационно-обучителен материал;
- 4 бр. проекти;
- Експертна и консултантска дейност с 4 организации;
- 6 бр. обучения;
- Участие в 6 бр. конференции и 1 бр. кръгла маса;
- 4 бр. дипломни работи;
- 6 бр. рецензии на дипломни работи.

Проучванията в това направление са свързани с:

- Анализ и оценка на съвременното състояние на мрежата от защитени територии в България. (Г7.1, Г7.3, Г7.5, Г7.6, Г7.7, Г7.9, Г7.10, Г7.15, Г7.19)
- Управление на защитените територии, в т.ч. на информационно-образователните дейности, рекреацията и туризма. (Г7.4, Г7.5, Г7.12, Г7.14, Г7.16, Г7.18, Г7.19, Г7.23, Г8.1)
- Оценка и управление на ерозионните процеси в защитени територии. (Г7.2, Г7.15, Г7.16, Г7.20)

Основните научни приноси са:

- Направен е анализ на Стандарта Зеленият списък на IUCN в контекста на българската регулаторна рамка в управлението на защитени територии и е установено, че в българското законодателство до голяма степен са отразени критериите за управление на защитени територии на IUCN (Г7.3). Оценени са възможностите за включване на обекти от българската мрежа от защитени територии в Зеления списък на IUCN, като са идентифицирани обекти, които са надеждни кандидати за вписване. Въз основа на анализа на 49 природни обекта (3 национални парка, 11 природни парка и 35 поддържани резервата) е установено, че най-подходящи кандидати са администрациите на Национален парк Централен Балкан, Природен парк Българка, Природен парк Персина и Природен парк Беласица. Препоръчано е да започнат процедура за кандидатстване и да се присъединят към мрежата на IUCN (Г7.1).

- Установено е, че управлението на националните паркове в европейските страни (България, Румъния, Чехия, Германия, Франция и Испания) следва обща визия, основана на критериите на Международния съюз за защита на природата (IUCN), въпреки че Европейският съюз няма изрично законодателство по отношение на националните паркове. Направен е анализ и оценка на подходите за управление въз основа на спецификите в законодателството на изследваните страни, природните дадености,

националните традиции и на някои от критериите в системата на IUCN за категория II – национален парк. (Г7.9)

- Предложен е холистичен подход за устойчиво управление и опазване на влажните зони в България, на база на тяхното биоразнообразие и информационната им инфраструктура. Подходът се основава на критерии за ефективно комуникиране на екологичното им значение (Г7.19).

- Направена е оценка на ерозията, като процес за създаване на уникални природни забележителности със значение за опазване на геоложкото и биологичното разнообразие и е извършен анализ на природни забележителности от Стоте национални туристически обекта (Г7.15).

- Разработени са подходи и методики за управление на информационно-образователните дейности в защитени територии (Г7.12, Г7.14, Г7.16, Г7.18, Г7.19, Г7.23, Г8.1).

Основни научно-приложни приноси в статиите:

- Оценено е актуалното състояние на мрежата от защитени територии в Северозападна България с акцент върху значението за биоразнообразието, опазването на природата и режимите на управление. Направен е анализ на елементите от флората и фауната, както и геоморфоложките образувания, които се опазват в националната мрежа от защитени територии, попадащи под контрола на РИОСВ – Враца и Монтана, областите Видин, Монтана, Враца (Г7.6, Г7.7). Анализирани са и 30 обекта от различни категории защитени територии в 8 български общини по Северното Черноморие, областите Добрич и Варна (Г7.5).

- Предложено е, въз основа на проучените природни характеристики в Северозападния район и съществуващите защитени територии от различни категории, да бъде обявен „природен парк“, в чиито граници да бъдат включени: Резерват Чупрене и буферната му зона ЗМ Чупренски буки, ЗМ Миджур, а възможност за разширяване е включването и на: ПЗ Белоградчишки скали, ПЗ Дуршин водопад, ПЗ Водния скок, ЗМ Сто овци, ЗМ Равненско градище, ЗМ Копрен-Равно Буче-Калиманица-Деяница. Парковата администрация би осигурила по-добра екологична свързаност и управление на мрежата от защитени територии в района (Г7.6).

- Направен е анализ и оценка на влажните зони в България, признати като Рамсарски места по Конвенцията за влажните зони с международно значение, по-специално като местообитания за водолюбиви птици (Рамсарската конвенция) (Г7.10, Г7.19). Особено внимание е обърнато на защитените местности Шабленско езеро и Дуранкулашко езеро като ценни екологични обекти, в които зимува почти цялата популация на световно застрашената червеногуша гъска (*Branta ruficollis*) (Г8.1). Потвърдено е, че българските Рамсарски места са от голямо значение за дивата флора и фауна и съдържат набор от местообитания и видове от интерес за Европейската общност. Всички те са признати за орнитологично важни места, включени са в Натура 2000 и са защитени от Закона за защитените територии.

- Предложено е интегрирано управление на защитените местности Шабленско езеро и Дуранкулашко езеро чрез екообразование. Направена е препоръка да се актуализират плановете им за управление, приоритизирайки образователните инициативи. Предложени са мерки като увеличаване на финансирането за образователни дейности, подпомагане на учители и туристически аниматори,

разработване на дигитални ресурси, стимулиране участието на местната общност, прилагане на системен мониторинг. Те са насочени към повишаване на ефективността на управлението и дългосрочното опазване на двете защитени територии (Г8.1).

- Предложени са подходи за управление на ерозията в защитени територии. Сред тях са рамка за контрол на ерозията в българските национални и природни паркове (Г7.20), интердисциплинен подход за лесомелиоративни мероприятия за борба с ерозията (Г7.16) и противоерозионни мерки за дългосрочното запазване на Природна забележителност Мелнишки пирамиди (Г7.2).

II. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕКОТУРИЗЪМ В ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ, ВКЛ. РАЗРАБОТВАНЕ НА ПОДХОДИ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ

В това научно направление са:

- 11 бр. статии: Г7.4, Г7.5, Г7.6, Г7.7, Г7.11, Г7.12, Г7.14, Г7.15, Г7.18, Г7.19, Г7.23 и 1 бр. студия Г8.1;
- 2 бр. проекти;
- Експертна и консултантска дейност с 3 организации;
- 3 бр. обучения;
- Участие в 3 бр. конференции и модериране на панел на 2 бр. конференции;
- 2 бр. дипломни работи.

Проучванията в това направление са свързани с:

- Анализ и оценка на природния потенциал на различни обекти от мрежата на защитените територии за развитие на екотуризъм. (Г7.5, Г7.6, Г7.7, Г7.15)
- Разработване на екомаршрути и съвременни подходи за провеждане на екотуризъм с фокус върху образователните и интерпретативните му функции. (Г7.4, Г7.11, Г7.12, Г7.14, Г7.18, Г7.19, Г7.23, Г8.1)

Основните научни и научно-приложни приноси са:

- Разработени са различни методични подходи за организация на екотуризъм и създаване на екомаршрути, включващи обекти от мрежата на защитените територии с различен режим на управление (Г7.4, Г7.5, Г7.6, Г7.7).

- Направен е анализ на обектите от мрежата на защитените територии в Северозападна България, които попадат в областите Видин, Монтана, Враца и е установено, че съхраняват национално природно наследство и представляват интерес за екотуризма. Оценен е природният потенциал за развитие на екотуризъм на 73 обекта и са предложени конкретни специализирани флористични, фаунистични и комплексни маршрути (Г7.6, Г7.7).

- Анализирани са възможностите за развитие на екотуризъм в Природен парк Врачански Балкан. Установена е възможност за реализиране на нови специализирани екомаршрути и са разработени предложения за флористични и фаунистични маршрути, които концептуално допълват съществуващата инфраструктура и популяризират консервационната значимост на защитената територия (Г7.4).

- Оценени са възможностите за развитие на екотуризм по българското Северно Черноморие. Въз основа на проучените 30 защитени територии в 8 приморски общини, са установени отлични природни условия за екотуризм. Предложено е съществуващите практики, сред които преобладава орнитологичният туризм, да бъдат обогатени с флористични екомаршрути до места с редки, застрашени и защитени растителни видове, лонгозни гори, вековни дъбово-букови гори и обекти на неживата природа (Г7.5).

- Установено е, въз основа на анализ и оценка на посетителската инфраструктура на Рамсарските места в България, че: се управляват главно от публични и/или неправителствени организации; сред информационно-образователните им дейности преобладават конкурсите; образователните дейности не се разграничават от информационните; основна целева група са децата. Изключително активни са двата посетителски центъра, които са част от Wetland Link International (на Шабленското и на Поморийското езеро). Три от 11-те влажни зони нямат посетителски центрове, а един е виртуален, което налага необходимостта от разширяване на посетителската инфраструктура на Рамсарските места в България (Г7.19).

- Установено е, че над 10% от обектите, включени в Стоте национални туристически обекта, представляват уникални геоложки форми и феномени с категория „природна забележителност“ по Закона за защитените територии. Сред тях са 6 пещери, формирани основно от карстови процеси (Деветашка, Снежанка, Съева дупка, Бачо Киро, Леденика и Магурата), както и 5 скални образувания, резултат от ерозионни процеси (Ждрелото на река Ерма, Стобски пирамиди, Белоградчишки скали, Чудните мостове - Еркюприя и Буйновското ждрело). Въз основа на анализ на туристическата инфраструктура е установено, че през последните години се наблюдава нарастващ туристически интерес към тези обекти, като значителна роля за това играе и игровият подход за събиране на печати – утвърдена практика за популяризиране на културно-историческото и природното наследство (Г7.15).

- Разработени са комуникационни критерии, които подпомагат ефективното функциониране на посетителските центрове на влажните зони – за популяризиране значението им и образователна работа с посетителите. Те са структурирани в три основни групи: управление на човешки и материални ресурси, комуникация с широката общественост и пряко взаимодействие с туристите (Г7.19).

- Разработени и верифицирани са подходи за провеждане на екотуризм в защитени територии с фокус върху информационно-образователните му функции, които съчетават екотуризм и обучение, предоставят възможности за провеждане на зелени училища и подкрепа на местните общности от туризма и могат да се използват от различни организации – паркови дирекции, туроператори, НПО и др. (Г7.12, Г7.14, Г7.18, Г7.23, Г8.1).

- Разработен и верифициран е подход за провеждане на градски обиколки – екотурове, на немския пример, които повишават чувствителността на младите хора към екологични и социални проблеми. Те са подходящо допълнение към екотуризма в защитени територии и могат да бъдат включени в комплексни маршрути, които съчетават алтернативен туризм в градска и природна среда (Г7.11).

III. ПОДХОДИ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ЕКОЛОГИЯ И ОПАЗВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

В това научно направление са:

- 6 бр. статии: Г7.8, Г7.13, Г7.17, Г7.21, Г7.22, Г7.24;
- 4 бр. проекти;
- Експертна и консултантска дейност с 7 организации;
- 3 бр. обучения;
- Участие в 2 бр. конференции и модериране на 1 бр. кръгла маса;
- Ръководител на педагогическа практика, рецензент на 3 дипломни работи и член на 15 изпитни комисии на ДИ в ОПК „Учител“ на ЦПО при ЛТУ;
- 4 бр. издадени наръчници.

Проучванията в това направление са свързани с:

- Анализ и оценка на състоянието на формалното и неформалното образование за устойчиво развитие с екологична насоченост и работата с младежи. (Г7.8, Г7.13, Г7.17, Г.21, Г7.22, Г7.24)
- Разработване и прилагане на подходи и методики за обучение в областта на екологията и опазването на околната среда. (Г7.22, наръчници)

Основните научни приноси са:

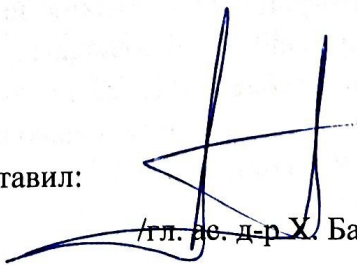
- Анализирано е развитието на екообразованието до образование за устойчиво развитие, теоретичните и научно-приложни литературни източници за обучение чрез преживяване на природата в защитени територии, развитието на ключови умения у младежите при прилагане на неформалното образование и осигуряване на неговото качество (Г7.8, Г7.13, Г7.17, Г.21, Г7.22)

- Предложено е интегриране на педагогическата перспектива в природните науки, въз основа на анализ и оценка на състоянието на висшето образование в България в контекста на образованието за устойчиво развитие. (Г7.24)

Основните приложни приноси са:

- Разработени и издадени са 4 бр. наръчници за екообразование с различни целеви групи (Ж1, Ж2, Ж3, Ж4).

Съставил:

/гл. ас. д-р Х. Банчева-Преславска/